

"Ett rum och kök" : några detaljer från senaste bostadsräkningen i Stockhol...

Sundbärg, [Axel] Gustav

64 B d Br.

National Library
of Sweden

“Ett rum och kök.”

Några detaljer från senaste bostadsräkningen i Stockholm.

Af G. SUNDBÄRG.

Till bostadsräkningen i Stockholm vid årsskiftet mellan 1900 och 1901 redovisades för 71,703 lägenheter af alla slag. Af dessa voro 13,130 affärs- och anstaltslägenheter o. d., af hvilka dock många på samma gång innehålla bostadsrum. Bortser man emellertid härifrån och fäster sig blott vid de *rena bostadslägenheterna*, uppgick dessas antal till 58,573.

Af sagda lägenheter voro i sin ordning ej mindre än **16,934**, som hvardera innehöllo *ett rum och kök*. Ingen annan grupp af bostäder var så talrik som denna: den omfattade ensam ej mindre än 28,9 proc. af samtliga bostadslägenheter i Stockholm.

Af dessa 16,934 ettrumslägenheter — om vi så för korthetens skull få kalla dem — funnos ej mindre än 6,746 å Södermalm, 4,195 å Öfre Norrmalm (Johannes och Adolf Fredriks församlingar), 2,706 å Kungsholmen, och 2,307 å Östermalm. Storkyrkoförsamlingen samt Klara och Jakob ägde däremot endast 980 dylika lägenheter tillsammans.

Inom en hvar af hufvudstadens tjugufem *rotar* fanns följande antal lägenheter om ett rum och kök:

Lägenheter.	Lägenheter.	Lägenheter.
Tantoroten 1,267	Skanstullsroten . . . 855	Grefbroroten 419
Danviksroten 1,246	Sabbatsbergsroten . 776	Nybroroten 336
Stadshagsroten . . . 1,078	Observatorieroten . 744	Tegnérrotsoten 323
Norrfullsroten 992	Kungsbroroten . . . 661	Storkyrkoroten . . . 305
Kronobergsroten . . . 967	Stadsgårdsroten . . 610	Jakobsroten 280
Barnängsroten 953	Humlegårdsroten . . 589	Hötorgsroten 213
Skinnarviksroten . . . 910	Karlaroten 509	Klara kyrkorote . . . 182
Maria kyrkorote . . . 905	Roslagsroten 494	
Vanadisroten 866	Narvaroten 454	
		<i>Stockholm</i> 16,934

Såsom här ofvan nämndes utgöra lägenheterna om ett rum och kök 28,9 proc. af samtliga bostadslägenheter i Stockholm. Men denna

andel växlar högst betydligt inom olika delar af staden. För hvarje rote för sig utgör ifrågavarande procenttal:

Procent.	Procent.	Procent.
Tantoroten 53.5	Maria kyrkorote . . . 30.3	Grefbroroten 15.2
Danviksroten 52.9	Sabbatsbergsroten . . 30.2	Tegnérrotsoten 14.2
Barnängsroten 52.9	Kungsbroroten 30.2	Storkyrkoroten 13.3
Vanadisroten 51.7	Observatorieroten . . 30.1	Jakobsroten 12.4
Stadshagsroten 50.8	Stadsgårdsroten . . . 24.6	Klara kyrkorote 12.1
Kronobergsroten . . . 41.8	Roslagsroten 23.2	Hötorgsroten 11.5
Norrullsroten 40.7	Narvaroten 21.4	Nybroroten 11.1
Skanstullsroten 38.4	Karlaroten 19.9	
Skinnarviksroten . . . 35.3	Humlegårdsroten . . . 18.3	

Stockholm 28.9

I Tantoroten inom Maria församling, längst ned mot Liljeholmsbron, utgöra sålunda ettrumslägenheterna ej mindre än 53.5 proc. af samtliga bostadslägenheter inom roten, och tätt bredvid stå Danviks- och Barnängsrotarna i Katarina, med 52.9 proc., samt Vanadisroten (det s. k. »Sibirien», norr om Roslagstorg) och Stadshagsroten på Kungsholmen, med resp. 51.7 och 50.8 proc. Man finner lätt att det är stadens yttersta utkanter, i söder, vester och norr, som förträdesvis upptagas af dylika smålägenheter, medan de större lägenheterna samla sig mot stadens centralare delar.

På hela Södermalm upptaga »ettrumslägenheterna» i genomsnitt ej mindre än 40.1 proc. af samtliga bostadslägenheter, och Kungsholmen hinner ännu litet högre, eller till 40.9 proc. Att medelsiffrorna ej blifva ännu större, orsakas på Söder af Maria kyrkorote och Stadsgårdsroten, alltså trakten kring Slussen, hvarest finnas jämförelsevis många större lägenheter, — samt på Kungsholmen af Kungsbroroten, som upptager församlingens östligaste del.

Inom ytterförsamlingarna på Norr, Johannes och Adolf Fredrik, äro förhållandena mera växlande. Vi ha redan nämnt, att Vanadisroten i Johannes hinner till 51.7 proc. ettrumslägenheter, men den södra roten i församlingen, Roslagsroten, stannar vid endast 23.2 proc. Inom Adolf Fredrik har Tegnérrotsoten, omkring kyrkan, det ovanligt ringa antalet af blott 14.2 proc. ettrumslägenheter; också anses denna trakt allmänt såsom en hemvist förträdesvis för medelklassen. I Observatorie- och Sabbatsbergsrotarna stiga ettrumslägenheterna till 30 proc. (således något mera än genomsnittet för Stockholm) och ändtligen i Norrtullsroten till mer än 40 proc., eller ungefär såsom på Kungsholmen och Södermalm.

På Östermalm äro ettrumslägenheterna i våra dagar endast få. Narvaroten, som har de flesta, tydligen af den grund att Djurgårdsstaden räknas till denna rote, hinner dock blott till 21.4 proc., medan genomsnittet för Stockholm är 28.9 proc. Och Nybroroten slår rekordet i fråga om ett ringa antal ettrumslägenheter: i denna rika trakt utgöra desamma ej mer än 11.1 proc. En obetydlighet högre äro siffrorna för Storkyrkoförsamlingen samt för Klara och Jakob, hvilka alla hålla sig omkring 11 $\frac{1}{2}$, 12 eller 13 proc.

De till bostadsräkningen redovisade lägenheterna af alla slag

(bostads- och andra) omfattade tillsammans 204,160 rum och kök — vi kalla dem här sammanfattningsvis *eldstäder*. Lägenheterna om ett rum och kök omfattade 33,869 eldstäder¹ eller 16.6 proc. af hela antalet, alltså nästan jämnt en sjättedel. Af kökens antal kommer dock helt naturligt en vida större andel på ettrumslägenheterna: af samtliga 53,569 kök hörde hit 16,935, alltså 31.6 proc. Af boningsrummen däremot falla på ettrumslägenheterna endast 11.2 proc.

Dessa siffror inbegripa såväl bostads- som andra lägenheter. Afses, såsom i det föregående skett, *ensamt* bostadslägenheterna, blifver rummets hela antal 139,780 och kökens 48,233, och ettrumslägenheternas andel blifver då af rummen 12.1 proc., af köken 35.1 proc. och af hela antalet eldstäder 18.0 proc.

Hela antalet *innebyggare* i Stockholm vid bostadsräkningen uppgick till vid pass 301,000 personer. Af dessa kunde dock bostaden konstateras blott för 293,641; de öfrigas vistelseort var okänd. Af nämnda 293,641 personer bodde 11,881 på någon af hufvudstadens talrika *anstalter* (inberäknadt kasernerna) samt 21,256 inom affärlägenheter, hvilka ofta inbegripa bostadsrum vid sidan af affärslokalen; — en ytterst ofta förekommande lägenhetsgrupp är ju »butik- och bostadslägenheterna», som i själfva verket vid bostadsräkningen befunnos ensamma härbergera nära 8,000 människor.

Frändrages nu omnämnda befolkning, befinnes att de egentliga bostadslägenheterna beboddes af 260,504 personer. Af dessa bodde inom lägenheter om ett rum och kök **73,476 personer**, alltså vid pass en fjärdedel af Stockholms hela befolkning. På de särskilda rotarna fördelade sig dessa 73,476 personer på följande sätt:

Personer.	Personer.	Personer.
Tantoroten 5,938	Maria kyrkorote . . 3,519	Grefbroroten 1,571
Danviksrotten 5,756	Sabbatsbergsrotten 3,135	Tegnérrotsoten 1,282
Stadshagsrotten . . . 5,166	Observatorieroten . 3,087	Nybroroten 1,184
Norr tullrotsoten . . . 4,466	Kungsbroroten . . . 2,681	Storkyrkoroten . . . 1,175
Kronobergsrotten . . 4,457	Humlegårdsrotten . 2,614	Jakobsrotsoten 973
Barnängsrotsoten . . . 4,439	Stadsgårdsrotsoten . 2,518	Hötorgsrotsoten 750
Vanadisrotsoten . . . 4,302	Karlaroten 2,121	Klara kyrkorote . . . 646
Skanstullsrotsoten . . 3,956	Roslagsrotsoten 2,035	
Skinnarviksrotsoten . 3,862	Narvaroten 1,843	
		<i>Stockholm</i> 73,476

På Söder bodde alltså ej mindre än 29,988 personer af hithörande folkmängd (däraf 16,669 i Katarina och 13,319 i Maria); på Öfre Norrmalm bodde 18,307 och på Kungsholmen 12,304. Östermalm är stort, och fast ettrumslägenheterna där äro fåtaliga relativt till andra lägenheter, inrymma de dock äfven i denna stadsdel 9,333 personer. På Nedre Norrmalm och i Staden inom broarna bo endast 3,544 personer inom ettrumslägenheter.

Ofvan är visadt, att de lägenheter, med hvilka vi här sysselsätta oss, omfatta en sjättedel af eldstädernas antal men däremot en fjärdedel af Stockholms folkmängd. Redan häraf framgår att ettrumslägenheternas invånare äro mera *trångbodda* än stadens befolkning i gemen.

¹ För *en* hithörande lägenhet äro upptagna tvenne kök.

På hvarje eldstad i allmänhet af (de begagnade) bostadslägenheterna kommo i genomsnitt 1.40 personer, men inom ettrumslägenheterna 2.17, alltså ett mer än hälften högre antal. Och dock måste ihågkommas, att ettrumslägenheternas lämplighet såsom bostäder är inskränkta än annars, då hvarannan eldstad här kommer på *köken*, hvilka ju egentligen icke borde användas såsom bostäder, om man ser saken från önskemåls synpunkt. Ytterligare bör erinras att både rummens och kökens dimensioner pläga vara *små* inom dylika mindre lägenheter, i jämförelse med förhållandet inom mångtrumslägenheterna.

Hela antalet lägenheter om ett rum och kök uppgår, såsom flere gånger nämnts, till 16,934. Af dem voro emellertid 45 outhyrda (hvarom mera nedan); till bostäder upplåtna voro således 16,889. Då dessa lägenheter beboddes af i allt 73,476 personer, blifver medeltalet per lägenhet 4.35 personer. Inom en hvar af de olika rotarna utgjorde motsvarande medeltal:

Personer.	Personer.	Personer.
Vanadisroten 4.97	Skinnarviksroten . . . 4.26	Maria kyrkorote 3.90
Stadshagsroten 4.79	Karlaroten 4.17	Storkyrkoroten 3.89
Tantoroten 4.69	Observatorieroten . . . 4.15	Grefbroroten 3.75
Barnängsroten 4.66	Stadsgårdsroten 4.13	Klara kyrkorote 3.55
Kronobergsroten 4.63	Roslagsroten 4.12	Hötorgsroten 3.54
Skanstullsroten 4.63	Narvaroten 4.10	Jakobsroten 3.54
Danviksroten 4.62	Kungsbroroten 4.09	Nybroroten 3.54
Norrtullsroten 4.52	Sabbatsbergsroten . . . 4.05	
Humlegårdsroten 4.44	Tegnérrotsen 3.99	

Stockholm 4 35

I Vanadisroten bodde alltså i det närmaste 5 personer i hvarje lägenhet om ett rum och kök, medan på Nedre Norrmalm genomsnittet blott utgör omkring $3\frac{1}{2}$.

För hela Stockholm gäller följande fördelning. Af lägenheter om ett rum och kök beboddes af resp. 1 person, 2 personer, 3 personer, o. s. v.:

Lägenheter.	Lägenheter.
Ingen person 23	Nio personer 301
En person 554	Tio " 137
Två personer 2,493	Elfva " 56
Tre " 3,439	Tolf " 19
Fyra " 3,328	Tretton " 12
Fem " 2,620	Fjorton " 7
Sex " 1,984	Femton " 2
Sju " 1,224	Sexton " 1
Åtta " 689	
	Summa 16,889

Tjugutre af hithörande lägenheter voro alltså af någon anledning vid bostadsräkningen utan (uppgifna) invånare. Inom 12,434 lägenheter bodde en å fem personer i hvarje, inom 4,335 lägenheter sex å tio personer och inom 97 lägenheter mer än tio personer. Folkmängden utgjorde:

Personer.

Inom lägenheter med högst fem personer i hvarje... 42,269.

Inom lägenheter med sex å tio personer i hvarje .. 30,063.

Inom lägenheter med mer än tio personer i hvarje 1,144.

Fem personer boende inom en lägenhet om ett rum och kök torde få anses vara ett *högt* tal, om man ser saken från det önskligas synpunkt. Men hvad skall man då säga om de mer än 30,000 människor, som äro sammanpackade till sex å sexton i hvarje dylik lägenhet?

Härtill kommer att trångboddheten i själfva verket torde vara större än som af bostadsräkningen angifves. Ofvan är nämndt, att flere tusen personers bostad ej kunde vid detta tillfälle konstateras. Otvifvelaktigt äro dessa till en mycket stor del tillfinnandes just inom de smärre lägenheterna och göra alltså där tillståndet ännu mer otillfredsställande än som här synes.

För de 16,934 lägenheterna om ett rum och kök uppgifves en samfäld *hyressumma* af 3,893,525 kronor. Vid ett studium af hyresförhållandena bör man emellertid se bort ifrån de af resp. ägare själfva begagnade samt de fritt upplåtna lägenheterna, emedan för dessa hyran meddelas endast uppskattningsvis och, efter hvad erfarenheten visat, i regeln torde anslås för lågt. Äfven kan man se bort från det lilla antalet lägenheter, som stå outhyrda.

De verkligen *uthyrda* lägenheterna om ett rum och kök utgjorde till antalet 15,258 och voro bortlämnade för en sammanlagd hyra af 3,606,458 kronor, hvilket gör 236 kronor i medeltal för hvarje lägenhet. Inom en hvar af de särskilda rotarna utgjorde hyran i genomsnitt:

Kronor.	Kronor.	Kronor.
Stadsgårdsroten 199	Stadhagsroten 239	Vanadisroten 251
Skinnarviksroten 205	Maria kyrkorote 239	Sabbatsbergsroten 254
Barnängsroten 209	Kungsbroroten 241	Karlaroten 257
Skanstullsroten 209	Roslagsroten 243	Tegnésroten 259
Tantoroten 220	Klara kyrkorote 244	Hötorgsroten 259
Narvaroten 220	Grefbroroten 244	Humlegårdsroten 268
Storkyrkoroten 227	Kronobergsroten 250	Norrstullsroten 273
Danviksroten 229	Jakobsroten 250	
Observatorieroten 236	Nybroroten 250	

Stockholm 236

Växlingarna äro alltså icke synnerligen stora, och i det hela mindre än för andra grupper af bostadslägenheter. I någon mån beror detta naturligtvis redan på ifrågavarande grupps stora talrikhet, hvarigenom ytterligheterna utjämnas. Men äfven torde få anses att *kvaliteten*, så att säga, af ettrumslägenheterna växlar mindre än inom mångrumslägenheterna, i fråga om hvilka ägarens och hyresgästens individuella smak och önsksningar skaffa sig större spelrum. En lägenhet om ett rum och kök i den ena stadsdelen och i den andra torde icke erbjuda alltför stora skiljaktigheter i fråga om dimensioner och utrustning.

En skillnad, som dock påtagligt gör sig gällande, är mellan gamla hus och nya. Härmed följer naturligtvis en ej ringa åtskillnad i fråga om rummens bekvämlighet och värde. Af denna grund torde kunna

förklaras, hvarför ettrumslägenheterna t. ex. i Norrtullsroten trots det aflägsna läget betinga de högsta prisen af alla: här äro så godt som alla husen nybyggda. Detsamma är förhållandet i Vanadisroten, där äfvenledes hyrorna framträda oväntadt höga. Den låga siffran åter för Narvaroten förklaras tydligen af de gamla trähusen i Djurgårdsstaden.

Billiga äro hyrorna för ett rum och kök från allmänt europeisk synpunkt — *ingenstädes* i Stockholm; men från Stockholms synpunkt äro de det på Södermalm. Mellan denna stadsdel och de öfriga råder i detta fall en ganska stor åtskillnad. Att Staden inom broarna äfven har jämförelsevis billiga hyror betyder ej så mycket, då hithörande lägenheter i denna stadsdel äro så få. Men till och med på Kungsholmen äro ettrumslägenheterna i genomsnitt 12 proc. dyrare än på Söder.

Från synpunkten af hyrans storlek fördela sig lägenheterna om ett rum och kök på följande sätt, för Stockholm i dess helhet:

Uthyrda.	Lägenheter.	Folkmängd.	Hyresbelopp.
För mindre än 100 kr.	119	476	8,582 kr.
„ 100—124 „	417	1,659	46,651 „
„ 125—149 „	397	1,775	53,372 „
„ 150—174 „	1,128	4,990	177,163 „
„ 175—199 „	946	4,289	172,627 „
„ 200—224 „	2,461	10,957	512,382 „
„ 225—249 „	2,411	10,910	564,320 „
„ 250—299 „	5,056	22,466	1,338,543 „
„ 300—349 „	1,931	8,039	586,089 „
„ 350 kr. eller däröfver..	392	1,527	146,729 „
Summa uthyrda	15,258	67,088	3,606,458 kr.
Af ägaren begagnade.....	139	441	27,751 „
Fritt upplåtna.....	1,492	5,947	248,894 „
Totala (utom outhyrda)	16,889	73,476	3,883,103 kr.

I denna gruppering torde skillnaden mellan gamla och nya hus mer än annars göra sig gällande. De få lägenheterna med hyror om under 150 kronor torde så godt som undantagslöst vara att finna i älderdomliga hus i stadens utkanter.

I tabellen här ofvan är äfven folkmängden införd för de olika grupperna. Egendomligt nog råder mycket ringa skillnad i fråga om medeltalet innebyggare pr lägenhet. Mellan detta och hyresbeloppet tyckes intet samband äga rum: man finner för alla klasserna ungefär 4 personer pr lägenhet, eller något däröfver. Säsom ofvan visats afvika de olika stadsdelarne i detta fall mera från hvarandra: från 3 $\frac{1}{2}$ till 5 personer i medeltal för hvarje lägenhet.

I det föregående har uppmärksamheten hufvudsakligen ägnats de uthyrda lägenheterna. Den senaste tabellen visar emellertid att det finnes 139 lägenheter om ett rum och kök, som begagnas af resp. ägare själfva, samt ej mindre än 1,492 som äro till innehafvaren hyresfritt upplåtna. Hvad angår de 139 *af ägaren begagnade* lägenheterna, äro ej mindre än 66 af dem belägna på Söder, 52 på Östermalm och blott 21 inom andra stadsdelar; desamma utgöras förmodligen till större

delen af bostäder för husägare af den minst burgna klassen, men ett ej ringa antal torde användas för andra ändamål än såsom bostäder. Den uppgifna beräknade hyran utgör i medeltal endast 200 kr. pr lägenhet, mot 236 kr. för uthyrda lägenheter, och invånarnas antal är blott 3,17 för hvarje, mot 4,40 för de uthyrda lägenheterna.

De *fritt upplåtna* lägenheterna förtjäna utan tvifvel ur många synpunkter ett särskildt studium; härför lämnar dock bostadsräkningen icke de erforderliga upplysningarna. Af bostadsräkningen inhämtas, såsom för andra lägenheter, blott hyresbeloppen (uppskattade) samt antalet invånare. Medelhyran är uppgifven till endast 167 kronor, hvilket uppenbarligen måste understiga det verkliga värdet. Hvarje lägenhet härbergerar i medeltal 4 personer, hvilket är något mindre än för de uthyrda lägenheterna. De fritt upplåtna lägenheterna fördela sig tämligen jämnt å stadens olika delar. I de centralare stadsdelarna torde de mest utgöras af vaktmästare- och portvaksbostäder, i de yttre stadsdelarna af arbetarebostäder, upplåtna af vederbörande fabriker.

Återstår den kategori, som utgöres af de *outhyrda* lägenheterna om ett rum och kök. De äro snart affärdade: hela antalet uppgick till 45 — säger *fyrtiofem!* Man erinre sig att hela antalet lägenheter om ett rum och kök utgör nära 17,000; af hvarje tusental äro således 2 å 3 outhyrda. Ett sådant förhållande är säkerligen nära nog exempelöst. Då man erinrar sig att äfven smärre lägenheter någon gång måste stå lediga för alldeles oundgängliga reparationer samt att ett visst antal äro af hälsovårdsnämnden utdömda och af denna grund icke komma till användning, så torde tryggt kunna sägas, att i närvarande stund *alla* ettrumslägenheter i Stockholm, som tillfredsställa de minsta anspråk man kan hysa på boplatser för människor, också äro upptagna såsom boplatser. Men sådant är *möjligt* blott under starkaste — *bostadsbrist*.

Af de 45 hithörande lägenheter, som voro outhyrda, äro 11 belägna på Kungsholmen, 9 på Södermalm, likaledes 9 på Öfre Norrmalm, 7 på Östermalm, 6 på Nedre Norrmalm och 3 i Staden inom broarna. Af de 6,746 ettrumslägenheterna på Söder voro alltså 9 outhyrda — eller litet mer än en på tusen! I nio af de tjugufem rotarna fanns icke en enda outhyrd ettrumslägenhet; *i en rote fanns icke en enda outhyrd lägenhet, af hvad slag det vara må!*

I dagarna har utkommit första häftet af den officiella redogörelsen för bostadsräkningen i *Köpenhamn*. Bostadsräkningen därstädes tyckes denna gång ha varit utförd i mycket nära öfverensstämmelse med de senaste räkningarna i Stockholm. En jämförelse är därför ganska lätt att verkställa, och resultatet är, att i genomsnitt:

Ett rum och kök kosta i Köpenhamn 120 kronor om året.
 » » » » » i Stockholm 236 » » »

Om någonsin får man väl här medgifva att siffrorna tala för sig själfva.

Och likaså får man medgifva, att här framträder ett verkligt *missförhållande*, som det icke går för sig att låta utan vidare passera. De oerhörda hyrorna äro ett mäktigt hinder för Stockholms industriella

och merkantila utveckling, ja för dess möjlighet att intaga den plats af kulturcentrum som tillkommer landets hufvudstad. Den ekonomiska och kulturella centralisation, som Sveriges folk i våra dagar är i så hög grad i behof af (vid sidan af en decentralisation i administrativt hänseende), sättes på spel genom hufvudstadens nuvarande bostadsförhållanden, som för alla samhällsklasser *tvunga* till skadliga inskränkningar i andra hänseenden för tillfredsställande af bostadsbehofvet — ett behof som dock långt ifrån alltid *blir* tillfredsställt på ett sätt, som är i socialt och etiskt hänseende ens *försvarligt*, långt mindre önskligt.

Det torde vara en uppgift för en mångfald af sakkunnige inom olika områden att utreda, *huru* de nu skildrade missförhållandena skola kunna aflägsnas. Men hvarje bidrag till diskussionen torde hafva rätt att göra sig hördt i ett så betydelsefullt ämne, och författaren af dessa rader har redan vid andra tillfällen haft anledning framhålla ett par önskemål, hvilkas förverkligande, om det låter sig göra, skulle i ej ringa grad bidraga till en lösning af frågan.

Hvarför är det — först och främst — i Stockholm så bestämdt förbjudet att bygga *sexvåningshus*, då i många af kontinentens storstäder byggnader af detta slag äro regel? Då byggnadsordningen i Stockholm väl är en af de mest fordrande som någonstädes finnas — i många sakkunnigas tanke alldeles öfverdrifvet fordringsfull, — så synes man med så mycket mindre skäl böra i vår stad föreskrifva en dylik begränsning af husens höjd, när det icke är nödvändigt i andra städer med långt mindre solidt uppförda byggnader. Men hvad tillkomsten af en hel våning utöfver de nuvarande, på en och samma tomt, betyder, det är så lätt att uträkna, att förhållandet här blott behöfver antydas.

I Tysklands större städer har i våra dagar *spårvägsväsendet* nått en beundransvärd utveckling. Hvad som frapperar en svensk är först och främst att den *elektriska* drifkraften nästan öfverallt kommit till användning. Därefter märker han snart, att spårvägslinierna icke, så som hos oss, stanna vid stadens tullar, utan att de i alla riktningar gå ända till en half mil och ännu mera *utanför staden*. Och till sist fästes den svenske resandens uppmärksamhet på tillkännagifvanden, att spårvagnsturerna *börja kl. 5 om morgnarna*, eller ännu tidigare, och fortsätta till kl. 12 om kvällarna, samt att för de tidigaste morgonturerna och en del aftonturer ofta gälla *särskilda, nedsatta pris*. Och vid sammanställningen af allt detta börjar svensken förstå de tyska storstädernas kolossala tillväxt och utveckling i våra dagar och huru hyrorna därstädes ändock kunna hållas nere vid en så mycket lägre nivå än i vårt land. Och han gör sig med nödvändighet den frågan: skulle ej något dylikt låta sig genomföras äfven i Stockholm?